

Catamaranproject

Anita Hofman, Trees van der Hoogt & Ina Vording

In het schooljaar 2002-2003 volgden wij als docenten Nederlands aan de Pabo (dat is de lerarenopleiding voor onderwijzers) de cursus *Ruim Baan II*. Deze cursus voor docenten Nederlands, georganiseerd door de Stichting Leerplanontwikkeling in Enschede, werd geleid door Mieke Smits en Harry Paus. Als eindopdracht moest elke cursist een *Catamaranproject* opzetten. In dit artikel geven we een beschrijving van onze invulling van dit project.

WAT IS CATAMARAN?

en *Catamaranproject* is gestoeld op drie pijlers:

(1) *Gelijkwaardigheid*

De naam van het project is ontleend aan de gelijknamige zeilboot die drijft op twee pijlers. Deze twee pijlers symboliseren de vernieuwde opzet voor samenwerking tussen Pabo en basisschool. Zoals de pijlers van een catamaran de boot dragen, zo dragen zowel de Pabo als de basisschool samen op een gelijkwaardige wijze zorg voor de ontwikkeling van het leerproces van de student. Dit idee is ontleend aan de zogenaamde 'opleidingsscholen' waarin 'werkplekieren' het uitgangspunt is (Paus & Dijkxhoorn, 1999).

(2) *Theorie en praktijk*

Vanuit de *Catamarangedachte* gaan theorie en praktijk hand in hand samen op. De Pabo-docent heeft als doel dat studenten zich verdiepen in onderdelen van taaldomeinen. De leerkracht op een basisschool heeft vaak te weinig

tijd om zich te verdiepen in vernieuwde inzichten op taalgebied en taaldidactiek. De bestaande situatie blijft daarom gehandhaafd, terwijl er wel vragen zijn. De Pabo-student kan een prachtige bijdrage leveren aan de beantwoording van deze vragen. Op de Pabo hoort de student de nieuwste inzichten en hij kan zo theoretische input leveren aan de basisschool.

(3) *Win-win-situatie*

Pabo en basisschool hebben elkaar nodig. In de praktijk blijft vaak dat opdrachten vanuit de Pabo schools en theoretisch zijn. Om betrokkenheid van de student te vergroten, wil de opleiding dat studenten vanuit authentieke leersituaties leerervaringen opdoen. De basisschool kan zo'n leeromgeving bieden. We kunnen dus spreken van een win-win-situatie, want beide betrokkenen worden er beter van.

Zoals de pijlers van een catamaran de boot dragen, zo dragen zowel de Pabo als de basisschool samen op een gelijkwaardige wijze zorg voor de ontwikkeling van het leerproces van de student.

GEVOLGEN VOOR DE ROL VAN PABO-DOCENT, BASISCHOOL-LEERKRACHT EN STUDENT

Nog steeds zijn veel opdrachten op de Pabo niet echt betekenisvol voor de student. Meestal moet de student als verwerking van de leerstof een verslag schrijven dat vervolgens in de kast of de prullenbak verdwijnt (evenals de kennis).

In een *Catamaran*opzet schrijft de student echter niet voor de docent, maar met een echt doel. De vraag van de basisschool is het vertrekpunt; het eindpunt is een product waarmee in de praktijk wat wordt gedaan. Dat betekent voor de student een natuurlijke trigger om zich te gaan verdiepen in de leerstof. Van de Pabo-docent vraagt deze manier van werken in de eerste plaats flexibiliteit. Hij moet de student volgen en inhoudelijk begeleiden bij de zoektocht naar het vinden van een oplossing voor de vraag van de school. Tevens stuurt de Pabo-docent het leren door de student te helpen bij het ontwikkelen van metacognitieve vaardigheden, waarmee de student uiteindelijk in staat zal zijn zelfstandig onderzoek te verrichten. Kennisoverdracht is niet meer doceren, maar het zorgvuldig en op het juiste moment doseren van theorie en inzichten die de student kan gebruiken. Op deze wijze komt nieuwe kennis op natuurlijke wijze op de basisschool. Door de intermediaire rol van de student komen vernieuwingen minder bedreigend over omdat de basisschool-leerkracht een actieve rol speelt bij de totstandkoming van het uiteindelijke product.

Door de centrale rol die de student speelt in deze manier van samenwerken zouden we dus eigenlijk moeten spreken van een win-win-win-situatie. Basisschool, Pabo en student vormen samen een team waar uiteindelijk alle partijen leren van elkaar.

DE PRAKTIJK

Hoewel het *Catamaran*idee ons erg aansprak, was het voor alledrie een zoektocht om dit project in het bestaande curriculum in te passen. Omdat het om vakinhoudelijke verdieping gaat, kozen we allemaal voor studenten in de laatste fase van de opleiding. Studielast zou ongeveer 2 studiepunten moeten zijn. Verder moesten we contact zoeken met een school die een vraag op het gebied van taal had. Uiteindelijk zijn we er alledrie in geslaagd een 'samenwerkingsverband' te creëren waarbij sprake was van de bovengenoemde win-win-win-situatie.

Basisschool, Pabo en student vormen samen een team waar uiteindelijk alle partijen leren van elkaar.

Hieronder volgt de inhoudelijke beschrijving van de drie heel verschillende projecten. We hebben elk voor een verschillende invalshoek gekozen:

- (1) project begrijpend lezen, belicht vanuit de Pabo-docent;
- (2) project stellen, belicht vanuit de basisschoolleerkracht;
- (3) project interpunctie, met de focus op het eindproduct.

CATAMARANPROJECT BEGRIJPEND LEZEN

Een procesbeschrijving van de opzet en uitvoering van het Catamaranproject op de Pabo. Door Anita Hofman, Hogeschool Edith Stein (Hengelo)

Vorbereiding: zoeken van een school en studenten

Via een collega word ik geattendeerd op een school. Tijdens een eerste afspraak met de school blijkt dat de school het volgende probleem heeft: lage scores op de Cito-toets begrijpend lezen en woordenschat.

De school wil meewerken aan het *Catamaran*project als het volgende doel wordt gerealiseerd: hogere scores op begrijpend lezen en woordenschat in 2006.

Aan de derdejaarsstudenten van de Pabo wordt de mogelijkheid geboden alvast aan een vierdejaarsvak te werken: het uitdiepen van een onderdeel van taal. Dit aanbod is motiverend: maar liefst zes studenten reageren.

Probleemverheldering

Tijdens een gezamenlijk overleg met de Pabo, de basisschool en de zes studenten wordt besproken welke vraag aan het probleem van de school ten grondslag ligt. Hoe komt het dat de Cito-scores zo laag zijn? Het probleem wordt in drie deelonderwerpen gesplitst: leespromotie, begrijpend lezen en woordenschat. De studenten gaan in tweetallen aan de onderwerpen werken.

Onderzoeksfase studenten

De studenten gaan zelfstandig op onderzoek uit en proberen de volgende deelvragen te beantwoorden:

- Hoe zien de lessen begrijpend lezen er in de praktijk uit? Welke rol spelen leerkracht en leerlingen? (observatie van leeslessen)
- Welke methode wordt gebruikt? (analyse en beschrijving hiervan)
- Hoe ziet het woordenschatonderwijs er in de praktijk uit?
- Wat wordt er gedaan aan leespromotie?
- Hoe ziet goed leesonderwijs eruit? (literatuuronderzoek)

Tussentijdse evaluatie

Aan de hand van de ruwe gegevens uit het onderzoek komen we tijdens een gezamenlijke bijeenkomst van basisschool, Pabo en studenten tot de volgende conclusie: kinde-

ren wordt onvoldoende geleerd hoe ze zelfstandig een tekst moeten aanpakken.

Eindproduct voor de basisschool

We spreken af dat de studenten een visueel stappenplan gaan ontwikkelen waarmee kinderen zelfstandig aan de slag kunnen bij het lezen van een tekst. Onderwerp: leesstrategieën en stappenplan bij moeilijke woorden. Het stappenplan is bestemd voor groep 5 tot en met 8 (3de tot en met 6de leerjaar). Het moet ook toepasbaar zijn bij de zaakvakken.

Tijdens een vergadering presenteren de studenten het eindproduct aan het team. De leerkrachten kunnen meteen aan de slag met de handleiding als onderbouwing en de beschrijving van de introductielessen. Bereikt is dat het lezen vanuit een gemeenschappelijke visie wordt aangepakt. Het stappenplan wordt in de bovenbouw bij de zaakvakken gebruikt.

Eindproduct voor de Pabo

Logboek met beschrijving van het leerproces.

Voor mij was het eindproduct van de studenten niet het belangrijkste van dit project. De *Catamarangedachte* kwam voor mij naar voren tijdens de momenten waarop de studenten, basisschool en ik in overleg waren over inhouden en uitvoering. Dat waren voor mij de cruciale momenten omdat er op gelijkwaardige wijze kennisoverdracht plaats vond. We keken vanuit onze eigen invalshoek naar het probleem en kwamen gezamenlijk op nieuwe ideeën. We voelden ons verbonden en hadden echt het idee er samen voor te staan. Het was voor mij een prachtige ervaring om te merken hoe je gelijkwaardig, maar toch als expert op een natuurlijke manier aan kennisoverdracht kunt doen.

De uitvoering van het project was voor ons lang niet altijd eenvoudig. Aan de vraag van de school lag een veel essentiële vraag ten grondslag, namelijk: wordt kinderen wel geleerd om zelfstandig een tekst aan te pakken? Weerstand van de basisschool-leerkrachten maakte het lastig voor de studenten. De betrokken leerkrachten stonden soms tussen twee vuren. Het was dan ook een overwinning dat we de leerkrachten toch enthousiast kregen. Dat is te danken aan de enorme inzet van de studenten. De producten die ze hadden gemaakt, waren direct toepasbaar. Er was veel waardering voor hun enthousiasme.

CATAMARANPROJECT STELLEN

Een beschrijving van het Catamaranproject gezien door de ogen van de taalcoördinator. Door Trees van der Hoogt, Hogeschool Edith Stein (Hengelo)

De Sint-Janschool, een basisschool in een sociaal gemengde en zwakke wijk, heeft sinds vier jaar een taalcoördinator. Zij draagt zorg voor een doorgaande lijn in het taalonderwijs, niet alleen qua inhoud, maar ook qua aanpak. Als start heeft er een onderzoek plaatsgevonden naar knelpunten in het taalonderwijs. De volgende stap was het opstellen van een taalbeleidsplan waarin de essentie van het taalonderwijs op deze school is beschreven en de speerpunten per jaar zijn aangegeven.

Het belangrijkste speerpunt in schooljaar 2002-2003 was woordenschattraining. Deze school startte met het project *Piramide* voor kleuters en een speciaal project voor woordenschattraining: *TaalOnderwijs Op Sint-Jan Enschede (TOOSJE)*. Bij de ontwikkeling hiervan participeerden ook twee Lio-studenten (leraren-in-opleiding) in het kader van hun vakkundig Nederlands. Zij deden

onderzoeken en zetten een verbeteringstraject op. Zij hebben over deze aanpak een handleiding voor de leerkrachten geschreven en een presentatie gegeven in de taalvergadering. Dat was een goede aanzet om structureel onderwijs in woordenschat te implementeren op de Sint-Jan. Iedereen werkt er nu twee jaar mee en de resultaten zijn al merkbaar.

Stellen was speerpunt voor 2003-2004. De leerkrachten van de groepen 4 en 5 (2de en 3de leerjaar) besloten te participeren in het driehoeksoverleg Pabo-docent, studenten en basisschool. Bedoeling was om op gelijkwaardige wijze samen te werken en de taken te verdelen. Een goede en duidelijke startvraag was van belang voor de studenten. Uit het eerste driehoeksoverleg kwam die duidelijk naar voren: ontwerp een strategische leerlijn voor stellen met duidelijke opdrachtkaarten voor de kinderen. Het geheel moet passen binnen de taalmethode *Taal Actief*. De opdrachten moeten ook betekenisvoller worden. Er moet meer feedback gegeven worden, en doel en publiek moeten bekend zijn. Interactief stellen dus!

Werkwijze

- De studenten zijn gestart met een theoretische verdieping rond het stelproces.
- Ze onderzochten de leerlijn van *Taal Actief* en een tweede methode.
- Ze analyseerden de doelen van groep 4 en 5 (2de en 3de leerjaar).
- Er werd besloten te gaan werken met het *vismodel* voor verhalen en brieven.
- Voor groep 5 (3de leerjaar) is ook een leerlijn voor gedichten (met handelingswijzers) ontworpen.
- De leerkrachten hebben enkele lessen volgens deze opzet gegeven en hebben daarna hun bevindingen met de studenten besproken.

- De Pabo-docent observeerde enkele lessen die later gezamenlijk werden geanalyseerd.
- Er werd een handleiding geschreven over strategisch handelen voor de leerkrachten. Modellen, werken met voorbeeldteksten en gerichte aanwijzingen werden hierin nader uitgewerkt.

Kinderen en leerkrachten werkten met plezier aan deze nieuwe opzet. De leerkrachten van de bovenbouw zijn ook enthousiast en dit schooljaar wordt het project verder uitgewerkt voor de bovenbouw.

CATAMARANPROJECT INTERPUNCTIE

Een beschrijving van het product dat is ontstaan vanuit het Catamaranproject. Door Ina Vording, Hogeschool Drenthe (locatie Emmen)

De lessenserie 'Leestekens' is opgezet omdat het team van de basisschool, waarvoor deze lessen zijn gemaakt, vindt dat de leerlingen de leestekens slecht gebruiken. In de taalmethode wordt sporadisch aandacht

besteed aan het gebruik van leestekens. De basisschool wilde een opzet waarbij regelmatig aandacht wordt besteed aan de leestekens. Deze lessenserie van elf lessen past bij de wens van de school. De lessen kunnen in een periode van een aantal weken worden gegeven in groep 7 en/of groep 8 (5de en/of 6de leerjaar).

Inhoud lessenserie

Hoofdletters, punten, vraagtekens, uitroepetekens, komma's, aanhalingstekens, dubbele punt. Na elke drie lessen vindt een herhalingsles plaats met daarin de tot dan toe behandelde leestekens. Hierna volgt de opzet van één van de lessen.

Doel

De leerlingen spelenderwijs leestekens leren gebruiken.

Uitgangspunt

De regel behorende bij het gebruik van een leesteken wordt niet vooraf gegeven. De leerlingen moeten zelf ontdekken/ervaren waarom het toch erg handig kan zijn leestekens te gebruiken.

Voorbeeldles

LES 6: KOMMA'S

DOEL

- De leerlingen leren de komma's op de juiste plaats in de zin te gebruiken.
- De leerlingen kunnen dit aan het eind van de les zelfstandig toepassen.

Onderstaand versje wordt op het bord gezet of op papier aan de kinderen uitgereikt.

LESINHOUD

Stap 1

Het versje wordt gezamenlijk gelezen.

Valt de leerlingen iets op? Wat ontbreekt er?

Stap 2

Samen met de leerlingen bekijken wat er veranderd moet worden in de tekst.

Op het bord verbetert de leerkracht de tekst. De kinderen kunnen dat eerst ook op hun papier doen.

Het is de bedoeling dat de tekst er dan goed uit ziet met de benodigde komma's.

Stap 3

Waarom moeten op deze plaatsen komma's worden ingevoegd?

De leerkracht schrijft de spellingregel die de leerlingen zelf hebben bedacht, op het bord.

De leerlingen noteren de juiste regel op het regelblad. (Aan het eind van de lessenserie hebben de leerlingen een blad met daarop alle regels voor het gebruik van de leestekens.)

Stap 4

De regels voor het gebruik van komma's worden nog een keer herhaald en de leerlingen moeten bij deze regels een voorbeeld bedenken.

Stap 5

Als rode draad loopt door de lessenserie het verhaal: 'Na regen komt zonneschijn'. Dit verhaal wordt gebruikt om de leerlingen gemotiveerd te houden. Het verhaal dient tevens als verwerking. Soms wordt een stukje van het verhaal voorgelezen, waarna de leerlingen een deel van die tekst, die in hun werkboek staat, moeten herschrijven met de juiste leestekens.

WIN-WIN-WIN-SITUATIE?***Voor de basisschool***

Onderwijsvernieuwing komt op gang. Leerkrachten worden ondersteund in het invoeren van nieuwe ideeën. Het is ook een belangrijke tijdswinst omdat studenten het voorbereidende werk verrichten.

Voor de Pabo-docent

Tijdens dit project ontstaat een goede band met de werkvloer. Iedereen kan zijn eigen deskundigheid inbrengen. De kloof tussen theorie en praktijk wordt kleiner.

Voor de studenten

Er is een duidelijke groei in deskundigheid. De presentatie in het team is van belang. Studenten voelen dat ze meetellen en dat hun werk door iedereen serieus wordt

genomen. De bestede tijd is dus niet enkel voor een studiepunten, maar voor vernieuwingen die daadwerkelijk worden uitgevoerd. Vooral het idee dat er echt iets met hun product wordt gedaan, is motiverend voor studenten.

Voor het idee dat er echt iets met hun product wordt gedaan, is motiverend voor studenten.

Bij de opzet van een dergelijk project is het van belang dat de basisscholen zien dat ze een cadeau krijgen en niet een project dat weer extra tijd kost. Er moet echt gewerkt worden aan een duidelijke vraag van de school zelf. Zelf zijn we erg enthousiast en we zouden dit project graag als een vast onderdeel van de opleiding zien.

Anita Hofman, Trees van der Hoogt & Ina Vording
hofman@edith.nl
hoogt@edith.nl
vording.wr@hsdrenthe.nl

BIBLIOGRAFIE

PAUS, H. & Dijkxhoorn, P. (1999). *De Catamaran in het zoeklicht*. Enschede: SLO.